

1.pielikums

Zālāju apsekošanas lauku darbu INSTRUKCIJA

Materiāli ekspertam un maršruta izstrāde

Ekspertam izsniegtie materiāli:

1. Saraksts ar rajonā apsekojamajām saimniecībām (tabula);
2. Rajona pārskata karte ar apsekojamo lauku bloku izvietojumu un numuriem;
3. Pieteikumus ar atbilstošajām lauku bloku kartēm;
4. **Zālāju apsekošanas rezultātu lapas** – katrai saimniecībai ar norādītiem lauku bloku numuriem;
5. **Pļavas raksturojuma lapas** – konstatēto bioloģiski vērtīgo zālāju raksturojumam;
6. Pļavu biotopu klasifikators;
7. Instrukcija;
8. Satelītkarte (M 1 : 50 000).

Analizējot saņemto materiālu, eksperts pats - atbilstoši lauka bloku izvietojumam sastāda maršrutu, lai optimāli aptvertu uz apsekošanu pieteiktos zālājus.

Zālāju apsekošana

Apseko pieteikumā iesniegtā lauka bloka platību. Pa transektu šķērso iezīmēto lauka bloku vai tā daļu, kuru iezīmējis īpašnieks.

Uzmanību: Rajona pārskata kartē iezīmēts viss attiecīgais lauka bloks. Nereti pieteikumā iezīmēta tikai kāda šī lauka bloka daļa. Jāapseko tikai pieteicēja iezīmētā platība. Taču jāmēģina iespēju robežās novērtēt arī blakusesošās platības, lai zālāja robežas veidotos iespējami dabiski un neietu tikai pa kadastra robežām.

Zālāja novērtēšana

Izvērtē atbilstību bioloģiski vērtīgajam zālājam (turpmāk BVZ). Par BVZ uzskatāmi:

- zālāji ar dabiskai pļavai raksturīgu augāja struktūru: galvenokārt saslēgtu augāju, izveidojušos velēnu, piederošu pie klasifikatorā minētajiem pļavu biotopiem;
- tajos aug piecas un vairāk neielabotu pļavu indikatorsugas;
- ja ir tikai trīs vai četras neielabotu pļavu indikatorsugas, vismaz viena no šīm sugām sastopama lielā skaitā vai ir īpaši aizsargājama;
- pļava ezera vai upes palienē – kā putniem nozīmīga vieta, kur var nebūt neielabotu pļavu augu indikatorsugas;

Ja zināms, ka zālājs atrodas īpaši aizsargājamā dabas teritorijā, to var atzīmēt kā BVZ, pat ja tā bioloģiskā vērtība ir vēl tikai potenciāla (tas nozīmē, ka nākotnē apsaimniekojot tas varētu izveidoties par BVZ).

Zālāju apsekošanas rezultātu lapas aizpildīšana

Katrai saimniecībai, kuras teritorijā ir apsekojams zālājs, ir sagatavota **Zālāju apsekošanas rezultātu lapa**. Tajā redzami lauku bloku numuri, kuros atrodas apsekojamie zālāji. Pretī bloku numuriem eksperts izdara savas atzīmes.

Doti sekojoši varianti, kurus apvelk ar aplīti, pēc vajadzības izvēloties vienu vai vairākus:

BVZ – ja zālāju novērtē kā bioloģiski vērtīgu;

1 – ja platība ir sētais zālājs;

2 – ja platība ir jauna atmata;

3 – ja zālājā sastopamo indikatorsugu skaits ir neliels, t.i. viena līdz divas sugas nelielā skaitā;

4 – ja zālājā indikatorsugas nav atrastas.

Aiz dotajiem variantiem vēl atstāta vieta, kur eksperts raksta īsi savu komentāru. Īpaši svarīgi rakstīt savu komentāru, ja apsekojamais zālājs netiek atzīts par BVZ. Turpretī, ja tiek izvēlēts variants **BVZ**, tad komentāru vietā ieraksta savu eksperta kodu un aizpilda **Pļavas raksturojuma lapu**, ierakstot arī tajā to pašu kodu (kodu raksta arī lauka bloka kartē pie attiecīgā BVZ). Eksperta kods tiek veidots šādi:

“5 xx Nr.”, kas ir - gads, eksperta iniciāļi, un kārtas numurs. Piemēram, “5JP1” un tālāk, numurējot uz priekšu, mainās pēdējais cipars.

Ja zālājs tiek atzīts par putniem nozīmīgu vietu – apsaimniekotī zālāji upju un ezeru palienēs – taču tur netiek konstatētas neielabotu pļavu indikatorsugas, tad apvelk variantu **BVZ**, komentāros raksta – putniem nozīmīga vieta, bet **Pļavas raksturojuma lapu** nepilda.

Ja ir neskaidrības par attiecīgā zālāja nozīmi putniem, rezultātu lapā atzīmēt, ka papildus nepieciešams ornitologa apsekojums.

Pļavas raksturojuma anketas aizpildīšana

Ja zālājs atbilst bioloģiski vērtīgajai pļavai – aizpilda **Pļavas raksturojuma lapu (pļavas anketu)**. Izņēmums ir putniem nozīmīgās pļavas, kur nav neielabotu pļavu indikatorsugu, bet kas ir BVZ, - tiem **Pļavu raksturojuma anketu** neaizpilda.

I. Pļavas raksturojuma anketas sadaļas

Pļavas raksturojuma lapa sastāv no vairākiem informācijas blokiem. Tās ievaddaļu veido aizpildītāja vārds un uzvārds, datums, kad aizpildīta datu forma, kvadrāta numurs un apsekotās pļavas kods (eksperta kods), kā arī vietas adrese – rajons, pagasts, saimniecības nosaukums.

Sadaļa “Pļavu biotopu raksturojums” paredz vietu, kurā ieraksta konstatētos biotopus.

1.pielikuma turpinājums

“Pļavas iepriekšējā apsaimniekošana” ir teksta lauks iegūtās informācijas ierakstīšanai par apsaimniekošanas vēsturi. Bez tam ir lauki informācijai par patreizējās apsaimniekošanas sākumu vai laiku, kad apsaimniekošana pārtraukta, kā arī par iegūtās informācijas avotu.

Sadaļa “Patreizējā apsaimniekošana” ietver informāciju par apsaimniekošanas veidu un intensitāti apsekošanas gadā. Izvērstāk raksturojama ganīšana un pļaušana. Ganīšanu paņēmienu raksturo mājdzīvnieku suga, kas ganās apsekojamajā pļavā, kā arī veids kādā tos gana – aplokā, ar ganu, elektrisko ganu vai piesietus. Ganīšanas intensitāti raksturo tas, vai gana visā platībā vai tikai fragmentāri, mājlopu skaits, ganīšanas ilgums un ganīšana tikai attālā. Pļautos zālājus papildus raksturo pļaušana attālā, tas, vai pļauj fragmentāri, kā arī pļaušanas veids – ar izkapti, ar zirgu vilkmes pļaujmašīnu vai mehānizēti. Iekļauti arī vēl citi pļavu apsaimniekošanas veidi – dedzināšana, mēslošana ar kūtsmēsliem, mēslošana ar minerālmēsliem, ecēšana un kaļķošana. Ir atsevišķs lauks par iegūtās informācijas avotu.

Sadaļa “Citi biotopi” paredzēta informācija par pļavas poligonā vēl sastopamajiem biotopiem – ūdenstecēm, ūdenstilpēm un ceļiem. Krūmu un koku sastopamību pļavā raksturo to aizņemtā platība, kā arī informācija par to sastopamības raksturu – vai tie sastopami apmežošanas rezultātā, vai dabiski ieauguši gar grāvjiem, atsevišķos puduros vai izklaidus.

Iepriekšējās sadaļās neiekļautās būtiskās vai papildus informācijas ierakstīšanai paredzēts teksta lauks “Piezīmes”.

Pļavas raksturojuma lapas otrā pusē ir pļavās sastopamo augu sugu saraksts. Katrai sugai minēts tās zinātniskā nosaukuma saīsinājums – vismaz pirmie četri burti gan no ģints nosaukuma, gan sugas epiteta. Atsevišķu sugu saraksta bloku veido kokaugi – koku un krūmu sugas, citu – lakstaugi.

II. Aizpildot *Pļavas raksturojuma lapu*, jāņem vērā turpmāk minētie norādījumi

Anketas augšējā labajā, brīvajā stūrī jāieraksta lauka bloka numurs (vai zemes kadastra numurs, ja nav zināms pirmais). Aizpilda visus zināmos datus anketas ievaddaļā. Poligona numura vietā raksta savu eksperta kodu (sk. augstāk).

Lauka novērojumu datu formas sadaļā “Pļavu biotopu raksturojums” ieraksta pļavas tipam atbilstošo kodu no Latvijas biotopu klasifikatora (Kabucis, 2001). Ja visā vienlaidus platībā, ko aizņem pļavu biotopi, - poligonā sastopami vairāki biotopu veidi – ieraksta visu konstatēto biotopu kodus un norāda to aizņemto platību, izsakot procentos no kopējās visa poligona platības. Visu biotopu aizņemtajai platībai jāveido 100 %. Ja pļavas kompleksā integrēti sastopami citi biotopi (ūdeņi, ceļi utml.), kuri aizņem vairāk par 1 % no kopējās platības, tos atzīmē anketas sadaļā “Citi biotopi”, bet pļavu biotopu aizņemtajai kopējai platībai tad jābūt mazākai par tik procentiem, cik aizņem citi biotopi.

Datu formas sadaļu “Pļavas iepriekšējā apsaimniekošana” aizpilda, par iepriekšējo apsaimniekošanu izvaicājot pļavas zemes īpašnieku vai apsaimniekotāju. Īsā tekstā nosauc apsaimniekošanas veidu (pļauts vai ganīta), intensitāti (pļaušanas regularitāti; mājlopu skaitu). Tekstā jālieto nākošajā sadaļā “Patreizējā apsaimniekošana” minētie

apsaimniekošanas veidi. Intervijas laikā jāuzzina pašreizējās apsaimniekošanas sākums, iespējami precīzi norādot gadu, kad to apsaimnieko pašreizējā intensitātē. Informācijas avots ir persona, kura sniedza ziņas par pļavas apsaimniekošanu. Lielākajā daļā gadījumu tam jābūt zemes īpašniekam vai apsaimniekotājam. Ja to rīcībā nav iepriekšējās informācijas, tās avots var būt “zinātājs” – persona, kam ir novērojumi vai precīza informācija par iepriekšējo apsaimniekošanu. Informācijas avots izņēmuma gadījumā var būt arī eksperts, ja īpašnieki vai apsaimniekotāji nevar sniegt atbilstošas ziņas un nav iespējams atrast agrākos saimniekus, to kaimiņus vai citus zinātājus. Šajos gadījumos eksperts pēc veģetācijas u.c. pazīmēm un pieejamās informācijas nosaka aptuveno pašreizējās apsaimniekošanas sākumu. Ja pļavu patlaban neapsaimnieko, norāda gadu, kopš kura pļavas apsaimniekošana pārtraukta. Informācijas avots var būt zemes īpašnieks, zinātājs vai eksperts. Eksperts savu novērtējumu izmanto tikai tad, ja neviens no abiem iepriekš minētajiem informācijas avotiem nav varējis sniegt nepieciešamās ziņas.

Pļavas raksturojuma lapas sadaļu “Patreizējā apsaimniekošana” aizpilda, aiz atbilstošās pazīmes ierakstot prasīto, pie pārējām – paredzēto laukumu atstāj tukšu. Ja atbilde ir “jā” aiz pazīmēs ieraksta “x”. Ja pļavu gana, atzīmē mājlopu veidu, kas ganās pļavā (govis, jaunlopi, aitas, zirgi vai kazas), norāda ganīšanas veidu (aplokos, ar ganu vai elektrisko ganu, gana piesietus), kā arī ganīšanas intensitāti. Tās raksturošanai norāda mājlopu skaitu, ganīšanas ilgumu. Ja negana visā platībā, norāda ganīšanai izmantotās daļas platību, izsakot to procentos no pļavas kopējās platības. Ja pļavā gana tikai pēc tās nopļaušanas, arī to atzīmē šai sadaļā. Ja pļavu pļauj vai dedzina, kā arī mēslo, ecē vai kalķo, to ieraksta aiz atbilstošā apsaimniekošanas pasākuma. Atzīmē, ja pļauj arī attālu. Ja nenopļauj visu pļavas aizņemto daļu, pasvītro vārdu “fragmentāri” un aiz tā ieraksta nopļautās daļās platību, izsakot procentos no kopējās pļavas (poligona) platības. Pasvītro atbilstošo pļavas pļaušanas veidu: ar izkapti, ar zirgu vilkmes pļaujmašīnu vai mehānizēti (ar traktora vilkmes pļaujmašīnu). Ja pļavu pļauj ar trimeri – pasvītro “ar izkapti”. Atzīmē, ja pļavu mēslo ar minerālmēsliem vai kūtsmēsliem. Informācijas avots var būt pļavas zemes īpašnieks, tās apsaimniekotājs, zinātājs vai eksperts.

Sadaļu “Citi biotopi” neaizpilda. Ja pļavā aug koki un krūmi, norāda to projektīvo segumu, izteiktu procentos no kopējās poligona platības. Norāda arī to sastopamības iemeslu un raksturu. Ja jauni koki vai krūmi pļavā vai tās daļā ir stādīti, to ieraksta aiz “apmežošanas rezultāts”. Atzīmē vai koki un krūmi sastopami tikai gar grāvjiem, atsevišķos puduros vai vairāk vai mazāk izklaidus visā poligona platībā.

Sadaļā “Piezīmes” ieraksta novērojumus vai papildus informāciju par pļavas apsaimniekošanu, ko nevar atspoguļot iepriekšējās sadaļās, bet kas ir svarīga, lai labāk saprastu pļavā notiekošos procesus un var palīdzēt nākamajos gados. Šeit nepieciešamības gadījumā ieraksta citu noderīgu informāciju par augu sabiedrību stāvokli, reto sugu cenopopulāciju stāvokli utml. Noteikti jānorāda, ja pļavā ir kādi nelauksaimnieciski izmantošanas veidi (piemēram, rekreācija), kā arī, ja rekreācija vai citi cilvēka darbības veidi ietekmē biotopu kvalitāti.

Pļavas raksturojuma lapas otrā pusē –

- koku un krūmu sugām pasvītro konstatēto sugu un blakus sugas zinātniskā nosaukuma saīsinājumam pieraksta stāvu, kurā tā sastopama, lietojot sekojošus apzīmējumus: E1 - koku stāvam, E2 – krūmu stāvam, E3 – lakstaugu stāvam. Ja suga veido par 1% lielāku projektīvo segumu – ieraksta atbilstošos procentus – skaitli bez procentu zīmes. Ja pļavā

1.pielikuma turpinājums

sastopami daži (līdz 10) kādas kokaugu sugas eksemplāri – norāda to skaitu. Ja nav iespējams saskaitīt visus sugas eksemplārus (visbiežāk krūmus un jaunus kokus lakstaugu vai krūmu stāvā), tomēr to projektīvais segums ir mazāks par 1 %, aiz sugas nosaukuma saīsinājuma arī raksta skaitli 1.

- pasvīturo visā pļavas aizņemtajā platībā konstatētās paparžaugu un sēklaugu sugas (vaskulāros augus). Sugu sarakstu veidojot, šķērso pļavu pa transektu, kas skar iespējami visus pļavā sastopamos biotopus. Pļavā, kurā ir liela biotopu mozaīka, maršrutu veido tā, lai tas šķērsotu visus konstatētos biotopus. Katras sugas cenotisko lomu nosaka, vizuāli izvērtējot tās projektīvo segumu. Blakus lakstaugu sugas zinātniskā nosaukuma saīsinājumam ieraksta tā sastopamības novērtējumu pēc 3 punktu skalas: 3 – suga kādā no pļavā sastopamajiem biotopiem ir dominējošā vai kodominējošā suga; 2 – sugas projektīvais segums biotopos ir no 1 – 25 %; 1 – sugas, kas pļavā sastopamas ļoti reti, t.i., tikai atsevišķi eksemplāri vai kuru projektīvais segums ir mazāks par 1%. Tā kā augu sabiedrībās sastopamo sugu lielākā daļa pieder 2.grupai, tad ērtības labad novērtējumu raksta tikai tām sugām, kuru sastopamība vērtējama ar 3 vai 1. Ja konstatē augu sugas, kuru zinātnisko nosaukumu saīsinājums nav iekļauts sugu sarakstā – to pilnus zinātniskos nosaukumus ieraksta zem sugu saraksta.

BVZ robežu atlikšana uz lauka bloka kartes

Eksperts atzīmē BVZ robežas lauka bloka kartē (atsevišķos gadījumos zemes robežu plānā), iesvīturojot BVZ platību. Klāt atzīmē savu eksperta kodu, kas ir unikāls (neviēnā gadījumā neatkārtojas!).

Lauku bloku robežas uztveramas tikai kā orientieris: bioloģiski vērtīgais zālājs var aizņemt mazāku platību, t.i. tikai daļu no lauka bloka. Īpaša vērība jāvelta gadījumiem, kad zālājs pilnībā atrodas ārpus esošā lauka bloka vai tā daļa ir ārpus šī bloka. Šais gadījumos jāapvelk zālāja platība tā dabiskajās robežās un jāiesvīturo.

Iespējami šādi varianti, bioloģiski vērtīgā zālāja(s):

- robežas sakrīt ar īpašnieka iezīmēto zālāja robežu; eksperts tikai iesvīturo attiecīgo platību.
- ir mazāks par īpašnieka iezīmēto zālāja platību; eksperts apvelk zālāja robežas atbilstoši situācijai dabā un iesvīturo zālāja platību;
- ir lielāks par īpašnieka iezīmēto zālāja platību; eksperts apvelk zālāja robežas atbilstoši situācijai dabā.

Eksperts iesniedz pēc lauku darbu pabeigšanas

1. Aizpildītas **Pļavu raksturojuma lapas (pļavu anketas)** – tikai bioloģiski vērtīgajiem zālājiem;
2. Lauka bloka kartes ar iezīmētām BVZ robežām un attiecīgo eksperta kodu (atsevišķos izņēmuma gadījumos uz īpašuma robežplāna).
3. Aizpildītas **Zālāju apsekošanas rezultātu lapas** par katru apsekojamo īpašumu.